

TERVISEAMET

Toidu käitlemisel tekkivad saasteained PAH, akrüülamiid

Mari Reinik

Terviseamet / Tartu labori juhataja

16.04.2018

Millest räägime?

- Toidu käitlemisel tekkivad saasteained
- PAH ja akrüülamiid – mis need on, mis tingimustes tekivad
- Ülevaade toidus leitud sisaldustest
- PAH teket mõjutavad faktorid

Mis on toidu ohutuse seisukohast oluline?

Akuutne toime

Mikrobioloogiline saastus
Mõned fütotoksiinid (taimemürgid)
Mükotoksiinid
Antropogeensed saasteained
Pestitsiidijäägid
Lisaained

Krooniline mõju

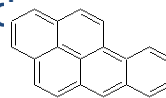
Mükotoksiinid
Antropogeensed saasteained
Mõned fütotoksiinid (taimemürgid)
Tasakaalustamata toitumine
Lisaained
Pestitsiidijäägid
Mikrobioloogiline saastus

Saasteained toidus

Satuvad toitu tahtmatult

- Looduslikud toksilised ühendid – taimemürgid, mükotoksiinid jm
- Keskkonnast tulenevad saasteained – dioksiinid ja PCB, raskemetallid jm
- Tootmisel tekkivad saasteained – taimekaitsevahendite jäägid, veterinaaravimite jäägid jm
- Toidu **valmistamisel** tekkivad saasteained
  - **PAH** (polütsükliilised aromaatsed süsivesinikud)
  - **Akrülamiid**
  - Furaan
  - 3-MCPD (kloropropanoolid)
  - Etüülkarbamaat
  - HCA (heterotsükliilised amiinid)
  - N-nitrosoamiinid

PAH (polütsükliised aromaatsed süsivesinikud)

- Suur grupp aromaatsete tuumade kondensatsioonil tekkivaid rasvlahustuvaid ühendeid
- Moodustuvad orgaanilise aine mittetäielikul põlemisel
- Toitu võivad sattuda
  - Keskkonna saastatusest
  - Toidu tööstuslikul ja ka kodusel valmistamisel – suitsutamine, kuivatamine, muud kuumtöötusprotsessid
- Esinevad alati mitme ühendi segudena, üle 4 tsükliga PAH-d on stabiilsemad ja toksilisemad
- Organismis jõuavad enamikesse organitesse, läbivad platsentat
- **Benzo(a)püreen** on IARC poolt klassifitseeritud **klassi 1 - inimesele kantserogeenne**

PAH

Kuna mitmed PAHid on genotoksilised kantserogeenid, tuleb hoida kokkupuude PAHidega nii madalal kui on mõistlikkuse piires võimalik (**ALARA printsiip**)

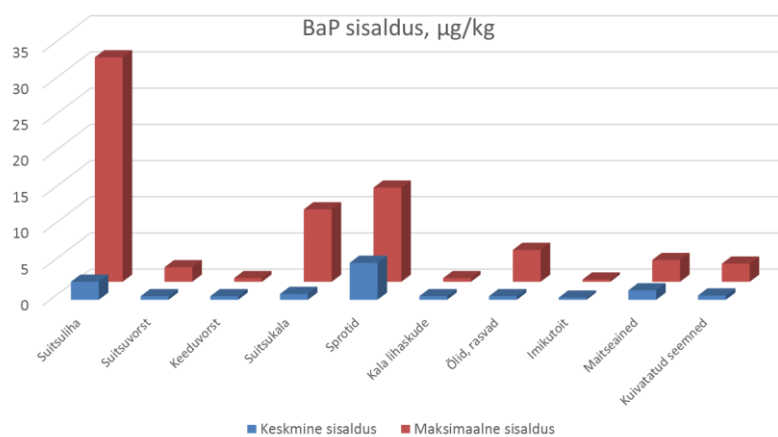
Euroopa Komisjoni määrusega ([EÜ nr 1881/2006](#)) on kehtestatud piirnormid

- benzo(a)püreeni (BaP) sisaldusele
- PAH4 (Benzo(a)püreeni, Benzo(a)antratseeni, Benzo(b)fluoranteeni ja Krüseeni summa) sisaldusele

Piirnormid (osaline väljavõte)

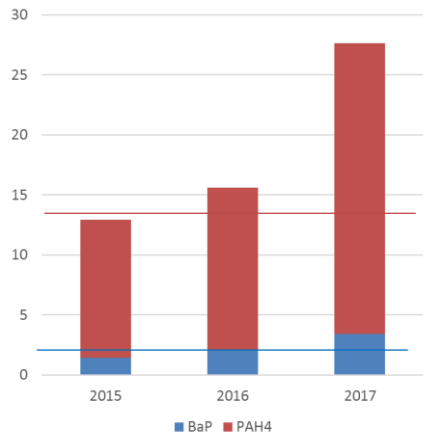
Tooterühm	BaP (µg/kg)	PAH4(µg/kg)
Õlid ja rasvad	2,0	10,0
Suitsuliha ja suitsulihatooted	2,0	12,0
Lõpptarbijale müüdav kuumtöödeldud liha või kuumtöödeldud lihatooted (ainult grillitud ja röstitud liha)	5,0	30,0
Suitsukala lihaskude	2,0	12,0
Sprotid, suitsutatud räum <14 cm	5,0	30,0
Imikutoidud	1,0	1,0
Kakaoad ja neist valmistatud tooted	5,0	30,0
Toidulisandid Kuivatatud ürdid Kuivatatud vürtsid	10,0	50,0

2003-2008.a. seireproovide analüüside kokkuvõte (392 proovi)

2015-2017.a. analüüside tulemused Suitsuliha (50 proovi)

BaP ja PAH4 keskmised
sisaldused, µg/kg

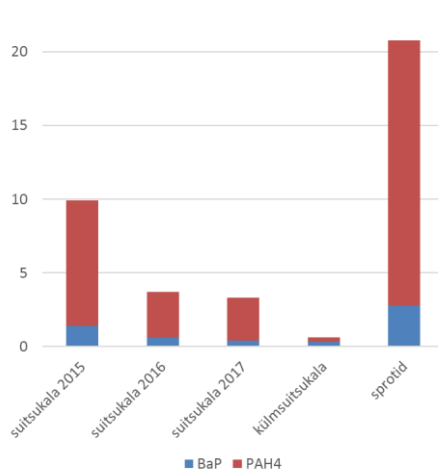

PAH4 – üle normi 17 proovi,
maksimaalne sisaldus 190 µg/kg

BaP – üle normi 10 proovi,
maksimaalne sisaldus 40 µg/kg

2015-2017.a. analüüside tulemused Suitsukala (27 proovi), külmsuitsukala (8 proovi), sprotid (8 proovi)

BaP ja PAH4 keskmised sisaldused,
µg/kg

Suitsukala – üle normi 1 proov
Sprotid – üle normi 1 proov

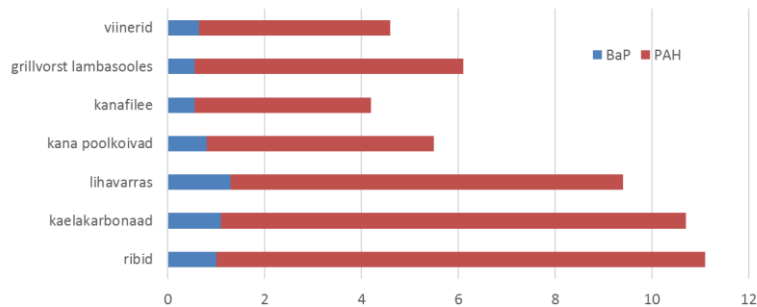
PAH sisaldusi mõjutavad suitsutamisel:

- Suitsugeneraatori tüüp (kas on suitsutuskambrist eraldatud)
- Suitsufiltrite kasutamine
- Puidu liik (eelkõige ligniini sisaldus)
- Suitsutusprotsessi varustatus hapnik
- Suitsu temperatuur ja niiskus
- Suitsutamise aeg
- Toote kaugus suitsu allikast
- Toote rasvasisaldus, rasva nõrgumine
- Toote pinna osakaal (PAH jääb eelkõige pinnakihti)
- Suitsutuskambri pindade puhastamine
- **TUMEDAKS SUITSUTAMINE EI ANNA OTSESELT PAREMAT MAITSET!**

Grill-eksperiment (2005.a.)

BaP ja PAH4 sisaldused grillitud toodetes, µg/kg

	BaP (µg/kg)	PAH4 (µg/kg)
Grillimisrenn (kaugus sütest ca 25 cm)	0,66	5,69
Ühekordne grillimisalus	1,01	8,29

➔ Vahe ca 30 %

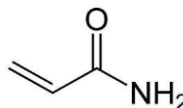
Grillimisel:

- Kasuta lahjemat liha ja kala
- Väldi kontakti lahtise leegiga
- Kuumusallikas võiks olla võimalusel üleval või külgedel, mitte all (kus rasv tilgub sütele)
- Grillitav toode peaks olema kuumusallikast optimaalsel kaugusel
- Küpseta madalamal temperatuuril pikema aja jooksul
- Väldi kõrbemist, keera küpsetatavat liha piisavalt sageli
- Puhasta grill-rest enne kasutamist
- On oluline küpsetada toodet piisavalt, et inaktiveerida saastavad bakterid

Maitse tugevus pole otseselt seotud pruuni värvusega!

Akrüülamiid

Tekib:

- toiduvalmistamise käigus nii tööstuslikes kui ka kodustes tingimustes
- teatud aminohappeid (asparagiin) ja redutseerivaid suhkruid (glükoos, fruktoos) sisaldavas toidus
- temperatuuril üle 120°C - Maillard'i reaktsioon ehk mitte-ensümaatiline pruunistumine
- peamiselt küpsetamise lõppstaadiumis, kui toidu niiskusesisaldus langeb ja pinna temperatuur tõuseb (v.a. kohv)

EFSA hinnangul:

- peamiseks AA allikateks on imikutoidud, kartulitoidud, teraviljatoidud
- Ohustatuimaks tarbijate grupiks lapsed

Akrüülamiidi toime

- imendub organismi seedetraktist kiiresti ja täielikult – vees lahustuva ühendina jõuab kõikidesse organismi osadesse, sealhulgas ka rinnapiima ning läbib platsentat
- IARC klassifitseerinud selle ühendi A2 klassi kuuluvaks, **tõenäoliselt inimesele kantserogeenseks aineks**
- genotoksilisuse osas omab peamist rolli tõenäoliselt AA kõrge reaktsioonivõimega metaboliit epoksiid glütsiidamiid, mis on võimeline seonduma DNA-ga

Kuna AA on genotoksiline kantserogeen, tuleks hoida kokkupuude nii madalal kui võimalik - **ALARA printsiip**

Eestis teostatud uuringud

Seiret on läbi viidud 2006.aastast:

Kokku on analüüsitud 282 proovi

- Kartulitooted
- Teraviljatooted
- Imikutoidud
- Kohv

Maaeluministeriumi poolt tellitud tööd 2015.a.:

- rakendusuuringu projekti raames analüüsiti 70 proovi
- kokkuvõtte koostas Eesti Maaülikool

Kartulitooted

Tootegrupp	Proovide arv	Neist üle võrdlusväärtuse	Keskmine AA sisaldus, µg/kg
Kartulikrõpsud ja -kreekerid	22	2	529
Friikartulid 2007. – 2011.a.	21	5	349 ↓
Friikartulid 2015.a.	8		169 ↓
Eelkuumutatud friikartulid koduseks valmistamiseks	16		115
Eelkuumutatud friikartulid, küpsetatud laboris	14	1	298

Soovituslikud võrdlusväärtused:

Kartulikrõpsud ja -kreekerid 1000 µg/kg (2018.a. 750 µg/kg)

Friikartulid 600 µg/kg (2018.a. 500 µg/kg)

Teraviljatooted

Tootegrupp	Proovide arv	Neist üle võrdlusväärtuse	Keskmine AA sisaldus, µg/kg
Rukkileib ja koorikleivad 2007-2015.a.	44	3	61
2017.a.	4	3	175
Näkileivad ja suupisted leivast 2006-2011.a.	20	1	110 ↓
2015.a.	7		70 ↓
Teraviljapõhised hommikueined 2006-2014.a.	25	5	238 ↓
2015.a.	7	1	111 ↓
Küpsised/piparkoogid 2006-2014.a.	20/8	2/0	↓ 282/231
2015.a.	9/5	1/0	↓ 153/288

Soovituslikud võrdlusväärtused:

Leib, v.a. nisupõhine 150 µg/kg (2018.a. 100 µg/kg, nisupõhine 50 µg/kg)

Näkileib 450 µg/kg (2018.a. 350 µg/kg)

Hommikusöögihelbed 200 - 400 µg/kg (2018.a. 150 - 300 µg/kg)

Küpsised/piparkoogid 500/1000 µg/kg (2018.a. 300 - 800 µg/kg)

Imikutoidud

Tootegrupp	Proovide arv	< 30 µg/kg	30 – 50 µg/kg	> 50 µg/kg	Keskmine AA sisaldus, µg/kg
Küpsised ja kuivikud	5	4	1	0	< 30
Muud imikutoidud					
2007-2015.a.	46	13	11	22	66 ↓
2015-2016.a.	18	12	3	3	25 ↓

Soovituslikud võrdlusväärtused:

Küpsised ja kuivikud

200 µg/kg (2018.a. 150 µg/kg)

Muud imiku- ja väikelastetoidud

50 µg/kg (2018.a. 40 µg/kg)

Kohv ja kohviasendajad

Tootegrupp	Proovide arv	Keskmine AA sisaldus, µg/kg
Röstitud kohv		
2007-2011.a.	20	227 ↓
2015.a.	4	126 ↓
Kohviasendajad	2	721

Soovituslikud võrdlusväärtused:

Röstitud kohv 450 µg/kg (2018.a. 400 µg/kg)

Kohviasendajad 2000-4000 µg/kg (2018.a. 500-4000 µg/kg)

TERVISEAMET

Täna tähelepanu eest!

Mari Reinik

mari.reinik@terviseamet.ee